

UiO • **Institutt for privatrett**
Det juridiske fakultet

Når er reisetid arbeidstid?

Arbeidstidsbegrepet etter HR-2018-1036-A *Reisetid*

Førsteamanuensis PhD Marianne Jennum Hotvedt
Forskerforbundet 8. april 2019

«Når er reisetid arbeidstid?»
Lov og Rett nr. 2 2019 s. 107–129

Opplegget

1. Presentasjon av dommen
2. Om «problemet»: utfordringen for tolkningen
3. Om forholdet til EFTA-domstolen uttalelse
4. Nærmere om tolkningen av arbeidstidsbegrepet
5. Nye retningslinjer for når reisetid er arbeidstid?

Presentasjon av Reisetid-dommen

HR-2018-1036-A *Reisetid* og E-19/16 *Thue*

- Tre reiser til/fra annet sted enn fast oppmøtested, utenfor alminnelig arbeidstid
- **Skal reisetiden anses som arbeidstid?**

To spørsmål – ulike svar

1. Skal reisetiden anses som arbeidstid (etter arbeidsmiljøloven kap.10)?

➤ Tolkning av **lovens arbeidstidsbegrep**

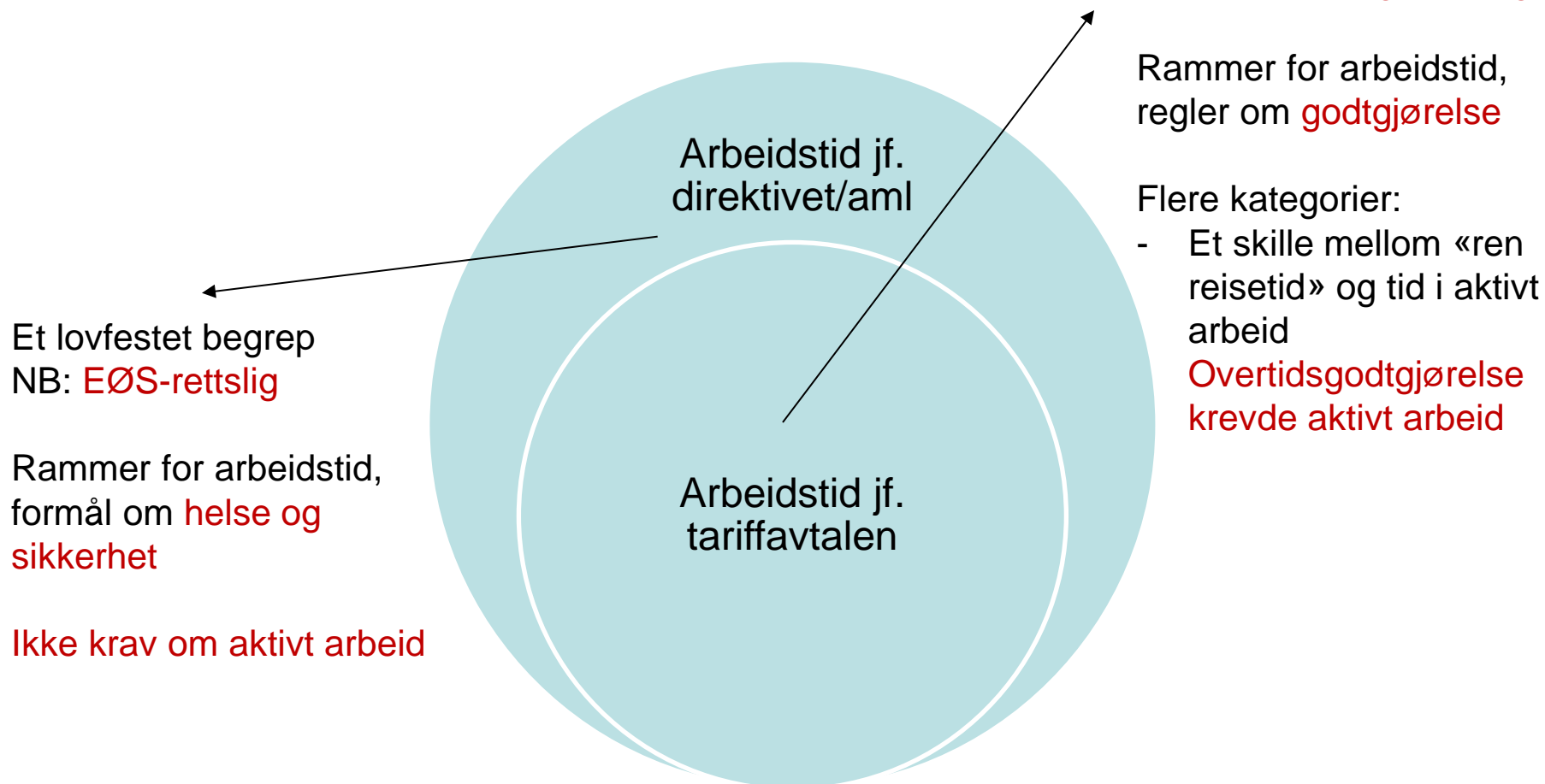
- I tråd med EFTA-domstolens uttalelse om tolkningen av **direktivets arbeidstidsbegrep**
- Reisetiden **anses som arbeidstid** etter «vernebestemmelsene i aml. kap. 10 som implementerer direktivet»

2. Hvilken godtgjørelse gir reisetiden krav på?

➤ Tolkning av **tariffreguleringens arbeidstidsbegrep**

- Avtalefrihet mht godtgjørelse, selvstendig tolkning
- Annet begrep enn lovens, skille mellom «ren» reisetid og arbeidstid (tid i aktivt arbeid)
- Flertallet: Reisetiden **anses ikke som arbeidstid** fordi ikke aktivt arbeid

To begreper om arbeidstid

Opplegget

1. Presentasjon av dommen
2. Om «problemet»: utfordringen for tolkningen
3. Om forholdet til EFTA-domstolen uttalelse
4. Nærmere om tolkningen av arbeidstidsbegrepet
5. Nye retningslinjer for når reisetid er arbeidstid?

To typer av spenninger

1. Etablert norsk vs EU/EØS-rettslig forståelse av arbeidstidsbegrepet
  - Er det (blitt) en forskjell?
2. Generelle vs konkrete vurderinger ved tolkning/ avgrensning av begrepet
  - Hvilken betydning har *Reisetid/Thue* for andre saksforhold?

Begrepet arbeidstid: utgangspunkter

Arbeidstid vs arbeidsfri/hviletid, aml. § 10-1:

§ 10-1. Definisjoner

(1) Med arbeidstid menes den tid arbeidstaker¹ står til disposisjon for arbeidsgiver.²

(2) Med arbeidsfri menes den tid arbeidstaker ikke står til disposisjon for arbeidsgiver.

Rt. 2001 s. 418 Kårstø (s. 425):

«til disposisjon ... forutsetter at arbeidstaker står til disposisjon for arbeidsgiver for å utføre arbeidsoppgaver i henhold til arbeidsavtalen»

«...ikke nødvendigvis må utføres arbeid»

Arbeidstidsdirektivet art. 2 nr. 1 og 2

I dette direktiv forstås ved:

1) »arbejdstid«: det tidsrum, hvori arbeidstageren er på arbejde og står til arbeidsgiverens rådighed under udførelsen af sin beskæftigelse eller sine opgaver i overensstemmelse med national lovgivning og/eller praksis

2) »hvileperiode«: det tidsrum, der ikke er arbeidstid

EU-domstolen:

- NB Vid tolkning
- Konkret vurdering av tre elementer
- Formålet om sikkerhet og helse

EU-domstolens vurdering

Gjensidig utelukkende begreper
Formålet om vern av sikkerhet og helse!

Arbeidstid

?

Arbeidsfri/
hviletid

Er de **tre elementene** ved arbeidstid tilstede?

- 1: utføre sine arbeidsoppgaver eller plikter innenfor rammen av sitt arbeidsforhold
  - 2: stå til arbeidsgiverens disposisjon
  - 3: ...og «også arbeide»
- Kumulative vilkår?
  - Ikke krav om aktivt arbeid!
  - Ikke krav om vurdering av intensitet eller mengde utført arbeid!

Lave krav!

En «effektiv hvileperiode»? Bla.:

- muligheten til å organisere sin tid «uten større begrensninger»/ «beskjeftige seg med egne interesser»
- «bare når ... kan forlate arbeidsmiljøet i hvileperiodene og fritt og uavbrutt beskjeftige seg med egne interesser, at hvileperiodene kan anses effektive og ikke utgjøre 'arbeidstid'»

Strengt krav!

Etablert norsk vs EU/EØS-rettslig forståelse

Generelt om forståelsen

Arbeidsmiljøloven § 10-1

- Motsats til «arbeidsfri»
- Antatt i tråd med direktivet

Rt. 2001 s. 418 Kårstø:

- «til disposisjon ... for å utføre arbeidsoppgaver i henhold til arbeidsavtalen»

Konkret grensedragning

Arbeidstidsdirektivet art. 2

- Motsats til «hviletid»
- Autonomt, **EU-rettslig begrep**

Tre elementer:

1. Utføre sine arbeidsoppgaver/plikter innenfor rammen av sitt arbeidsforhold
2. Stå til arbeidsgivers disposisjon
3. Også arbeide (tolkes vidt)

Konkret, men **strukturert grensedragning**

... i lys av formålet om **vern av sikkerhet og helse**

Etablert norsk vs EU/EØS-rettslig forståelse

Nærmere om forståelsen i relasjon til reisetid

Amls forarbeider:

- Reise til/ fra arbeidet:
  - Ikke arbeidstid
- Reise innenfor alm arbeidstid, ut fra /tilbake til virksomheten:
  - Normalt arbeidstid
- «annen reisetid».. «arbeid lenger unna arbeidsstedet »:
  - Ikke arbeidstid mm pålagt plikter

Rettspraksis /teori

- Et alminnelig utgangspunkt om reiser til/fra stedet der arbeid skal utføres, utenfor alm arbeidstid
  - Ikke arbeidstid

Rettspraksis /Kommissjonen:

- Konkret, strukturert vurdering av tre elementer
- Reiser til/fra fast arbeidssted
  - «ingenting tyder på» at arbeidstid
- Reiser i løpet av arbeidsdagen
  - «kunne betraktes» som arbeidstid
- Reiser til/ fra oppmøtested, arbeidstakere *uten* fast arbeidssted
  - C-266/14 *Tyco*: Arbeidstid
- Reiser til/ fra annet oppmøtested, arbeidstakere *med* fast arbeidssted
  - ??

Sak C-266/14 Tyco

Et spenningsforhold

1. Etablert norsk vs EU/EØS-rettslig forståelse av arbeidstidsbegrepet
  - Er det (blitt) en forskjell? **Ja**

Forståelsen etter direktivet

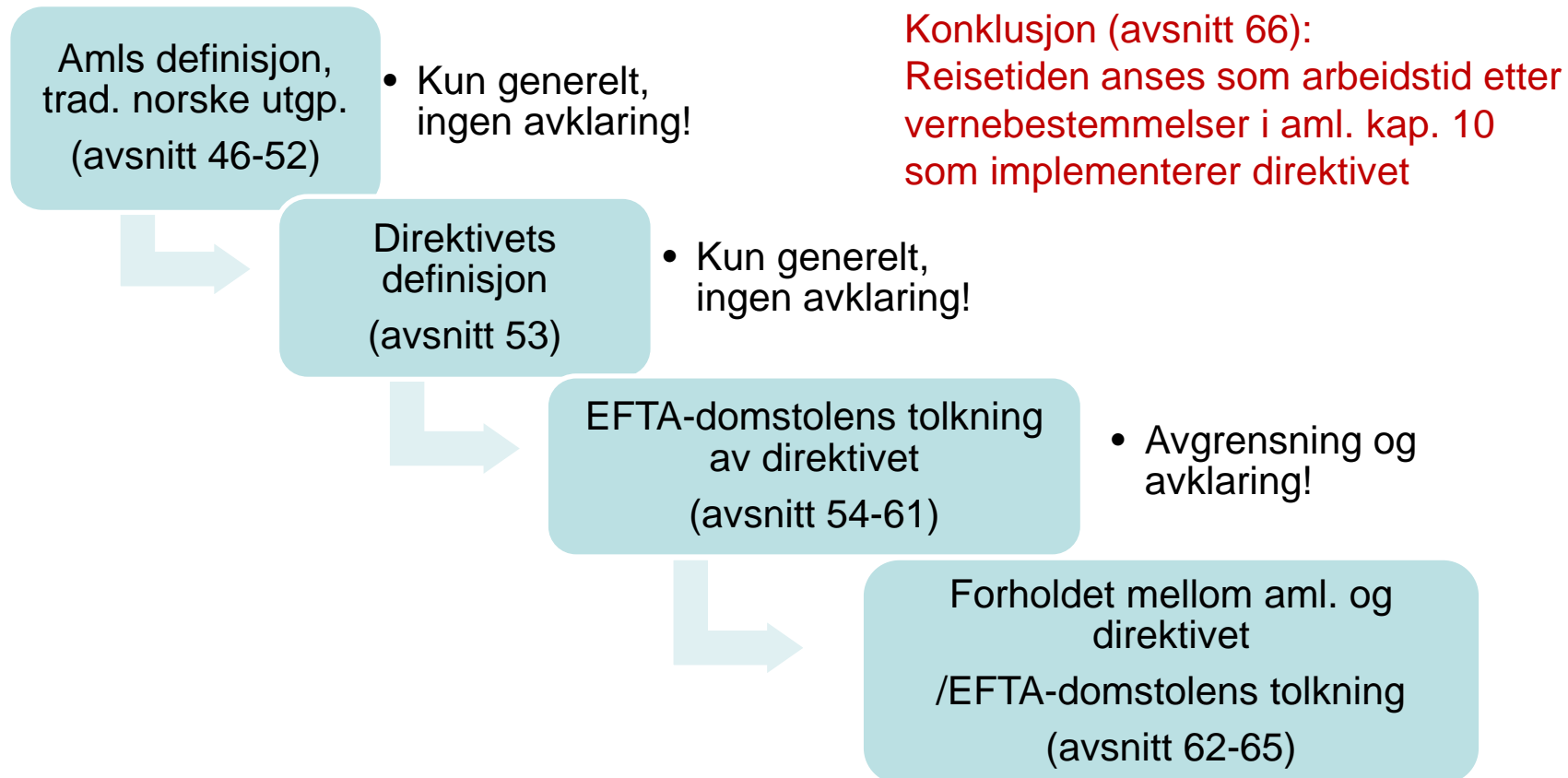
- Mer strukturert konkret vurdering
- Ikke like klare retningslinjer for typetilfeller
- Flere forbehold, nyanserer ut fra andre forhold
- **NB: C-266/14 Tyco**

Opplegget

1. Presentasjon av dommen
2. Om «problemet»: utfordringen for tolkningen
3. Om forholdet til EFTA-domstolen uttalelse
4. Nærmere om tolkningen av arbeidstidsbegrepet
5. Nye retningslinjer for når reisetid er arbeidstid?

La Høyesterett EFTA-domstolens tolkning til grunn?

En steg-for-steg tolkning og avgrensning av arbeidstidsbegrepet

La Høyesterett EFTA-domstolens tolkning til grunn?

Forbehold eller reservasjoner knyttet til EFTA-domstolens vurderinger i *Thue*?

- En forenklet gjengivelse av EFTA-domstolens resonnement...
- ... men ingen selvstendig vurdering /tolkning av direktivet (avsnitt 54-61)

Betyr at:

EFTA-domstolens tolkning av direktivets begrep er lagt til grunn for rettsanvendelsen i *den konkrete saken*

OG at:

EFTA-domstolens tolkning av direktivets begrep er lagt til grunn for *tolkningen av arbeidstidsbegrepet i aml. kap. 10* (så langt det gjennomfører direktivet)

La Høyesterett EFTA-domstolens tolkning til grunn?

Forbehold eller reservasjoner knyttet til innholdet i EFTA-domstolens tolkning?

«Jeg vil samtidig understreke at en dom i Thues favør ikke er avgjørende for hva som skal anses som arbeidstid i andre sammenhenger; verken i tariffavtaler, i andre deler av arbeidsmiljøloven eller i lovgivningen for øvrig.» (avsnitt 44)

- Tar ikke stilling til arbeidstidsbegrepets innhold etter **andre regler**

«EFTA-domstolen trekker altså her frem både generelle og individuelle karakteristika ved de aktuelle reisene» (avsnitt 59)

- Kun en konstatering, men indikerer **usikkerhet om tolkningens innhold og betydning?**

«Partene er uenige om rekkevidden av EFTA-domstolens rådgivende uttalelse. Jeg finner ikke grunn til å ta stilling til denne uenigheten, men nøyer meg med å konstatere at uttalelsen er klar for så vidt gjelder de reisene Thue har nedlagt påstand om.» (avsnitt 62)

- **Avstår fra å ta stilling** til usikkerheten om tolkningens innhold og betydning

La Høyesterett EFTA-domstolens tolkning til grunn?

Oppsummering:

EFTA-domstolens tolkning av direktivets begrep er lagt til grunn for tolkningen av arbeidstidsbegrepet i aml. kap. 10 (så langt det gjennomfører direktivet)

Høyesterett gir ikke noe selvstendig bidrag til forståelsen av EFTA-domstolens uttalelse

Hvordan tolke og avgrense dette arbeidstidsbegrepet?

- Generelle retningslinjer for når reisetid er arbeidstid?

Må søke svar i EFTA-domstolens uttalelse!

Opplegget

1. Presentasjon av dommen
2. Om «problemet»: utfordringen for tolkningen
3. Om forholdet til EFTA-domstolen uttalelse
4. Nærmere om tolkningen av arbeidstidsbegrepet
5. Nye retningslinjer for når reisetid er arbeidstid?

Nærmere om tolkningen av arbeidstidsbegrepet

Tolkningsspørsmålene til EFTA-domstolen:

I. Er den tiden som medgår til en **reise pålagt av arbeidsgiver**, til og/eller fra et **annet oppmøtested** enn arbeidstakerens faste eller sedvanlige oppmøtested, når reisen skjer **utenfor alminnelig arbeidstid**, å anse som arbeidstid etter artikkel 2 i direktiv 2003/88/EF?

II. I den grad en reise som beskrevet i spørsmål I ikke i seg selv er tilstrekkelig til klassifisering som arbeidstid, **hva er det rettslige vurderingstemaet** og de relevante momentene for vurderingen av om reisetiden likevel blir arbeidstid? Det bes herunder omtalt om det skal foretas en **intensivitetsvurdering** av innslaget av arbeid på reise.

III. Har det betydning for vurderingene under spørsmål I og II **hvor ofte** arbeidsgiver fastsetter et annet oppmøtested enn det som er arbeidstakerens faste eller sedvanlige arbeidssted?

Nærmere om tolkningen av arbeidstidsbegrepet

EFTA-domstolens svar:

1. Den **nødvendige** tid som medgår til reise **utenfor alminnelig arbeidstid** for en arbeidstaker som den ankende part til og/eller fra et **annet sted** enn hans faste eller sedvanlige oppmøtested for å utføre sine arbeidsoppgaver eller plikter på dette andre sted som **angitt av arbeidsgiver**, utgjør «arbeidstid» etter artikkel 2 i direktiv 2003/88/EF.
2. Det kreves **ingen vurdering av intensitet** av den mengde arbeid som utføres på reisen.
3. **Hvor ofte** slike reiser finner sted, er **uvesentlig** med mindre virkningen er at arbeidstakerens arbeidssted flyttes til et nytt fast eller sedvanlig oppmøtested.

Nærmere om tolkningen av arbeidstidsbegrepet

EFTA-domstolens tolkning:

Sedvanlig EU/EØS-rettslig tilnærming:

- Formålet om sikkerhet og helse (avsnitt 63)
- Autonom tolkning (avsnitt 67)
- 'Arbeidstid' og 'hviletid' er gjensidig utelukkende (avsnitt 68)
- Avgrensningen beror på en konkret vurdering...
- .. som struktureres ut fra de tre begrepselementene

En viktig avklaring:

- **Ikke krav om aktivt arbeid** (avsnitt 68)

Gjennomgående: Tilsvarende vurderinger som i **C-266/14 Tyco**, tross forskjeller:

- ✓ Arbeidstakere uten fast arbeidssted
- ✓ Omlegging fra fast oppmøtested til oppmøte hos kunder

Vurderingen av de tre begrepselementene

Det første elementet: Arbeidstakeren må utføre sine arbeidsoppgaver eller plikter innenfor rammen av sitt arbeidsforhold

✓ Oppfylt

Begrunnelsen :

- Reise for å utføre pålagte oppgaver på et annet sted enn fast arbeidssted er ...
- ... «en **nødvendig og vesentlig forutsetning**» for å ivareta sine arbeidsoppgaver «på en pliktoppfyllende måte» (avsnitt 70)
- Jf. *Tyco*, pga formåls- og systembetragtninger, «fille ut hullene»
- NB: Ingen henvisning til de konkrete omstendighetene under reisene

Et **utgangspunkt** med nokså generell rekkevidde, likevel avhengig av:

- Reisens formål og viktighet: Nødvendig/vesentlig for å utføre «pålagte» oppgaver

Vurderingen av de tre begrepselementene

Det andre elementet: Arbeidstakeren må stå til arbeidsgiverens disposisjon

✓ Oppfylt

Begrunnelsen:

1. Generelt om grensen mellom 'arbeidstid' og 'hviletid'

- Presisering primært vha kjennetegn ved 'hviletid':
  - Mulighet til å organisere sin tid «uten større begrensninger», «beskjeftige seg med egne interesser»
  - «Det er bare når arbeidstakeren kan forlate arbeidsmiljøet i hvileperiodene og fritt og uavbrutt beskjeftige seg med egne interesser, at hvileperiodene kan anses effektive og ikke utgjøre 'arbeidstid'» (avsnitt 74)
- Jf. *Tyco* og annen praksis fra EU/EFTA-domstolene
- NB: Ingen henvisning til de konkrete omstendighetene under reisene

Det **sentrale vurderingstemaet ved grensedragningen:**

- Er tiden effektiv som hviletid?

Vurderingen av de tre begrepselementene

Det andre elementet: (forts.)

Begrunnelsen:

2. Vurderingstemaet anvendt på de konkrete omstendighetene:

- «En arbeidstaker som er i en tilsvarende situasjon som den ankende part ved at han reiser til og/eller fra et annet sted enn sitt faste eller sedvanlige oppmøtested for å utføre sine arbeidsoppgaver eller plikter på dette andre sted som angitt av arbeidsgiver, kan ha en viss grad av fleksibilitet og valgfrihet med hensyn til transportmiddel og alternative reiseruter. Imidlertid er denne reisetid nødvendig, og i løpet av denne tid er arbeidstakeren forpliktet til å følge arbeidsgiverens instruksjoner, og arbeidsgiveren kan fritt avlyse, endre eller legge til oppdrag. Under den nødvendige reisetid, som normalt ikke kan forkortes, kan arbeidstakeren ikke fritt og uten avbrudd beskjeftige seg med egne interesser og står altså til arbeidsgivers disposisjon (jf. Tyco, som omtalt over, avsnitt 39).» (avsnitt 75)
- Står til disposisjon *fordi* tiden ikke er effektiv som hviletid

Generelle føringer og uavklarte spørsmål

- Reisens formål og viktighet om igjen
- NB: Kun den nødvendige reisetid
- Kan slik reisetid likevel tenkes å være effektiv hviletid?

Vurderingen av de tre begrepselementene

Det tredje elementet: Arbeidstakeren må også arbeide

✓ Oppfylt

Begrunnelsen:

- (Vid tolkning, ikke krav om aktivt arbeid / vurdering av intensitet)
- «Pendleargumentet»:
  - Når arbeidsgiver krever oppmøte på et annet sted enn det faste, «fratas [arbeidstaker] muligheten til å bestemme pendleavstand»
  - «derfor uvesentlig» hvor ofte annet oppmøtested angis, mm det faste arbeidsstedet endres (avsnitt 79)
- Reisen er (i en slik situasjon) «en integrert del» av arbeidet, dermed «i arbeid»
  - NB: «Uvesentlig» om reisen foregår utenfor alminnelig arbeidstid (avsnitt 80)
- Jf. *Tyco*, men ikke nærmere begrunnet

Selvstendig betydning?

- Samme basis for argumentasjonen som under det første elementet
- Derfor et mindre viktig støtteargument

Vurderingen av de tre begrepselementene

Oppsummering:

Det første elementet: Etablerer et utgangspunkt med vid betydning:

- Nødvendig reisetid for å utføre pålagt arbeid på annet oppmøtested enn et fast, anses i utgangspunktet som arbeidstid

Det andre elementet: Bekrefter og nyanserer utgangspunktet:

- Åpner for at reisetid er likevel ikke arbeidstid dersom tiden etter en konkret vurdering er effektiv som hviletid?

Det tredje elementet: Pendleargumentet som støtteargument for utgangspunktet

NB: Videreutvikling av (ikke brudd med) tidligere praksis fra EU/EFTA-domstolen

Opplegget

1. Presentasjon av dommen
2. Om «problemet»: utfordringen for tolkningen
3. Om forholdet til EFTA-domstolen uttalelse
4. Nærmere om tolkningen av arbeidstidsbegrepet
5. Nye retningslinjer for når reisetid er arbeidstid?

Retningslinjer for når reisetid er arbeidstid

Etter *Tyco, Reisetid* og *Thue*:

- Reiser til og fra et fast arbeidssted er i utgangspunktet ikke arbeidstid.
- Nødvendige reiser for å utføre pliktige oppgaver på et annet sted enn et fast arbeidssted er *i utgangspunktet* arbeidstid. Det er imidlertid bare den nødvendige reisetid som utgjør arbeidstiden. Utgangspunktet gjelder selv om reisen foregår utenfor den alminnelige arbeidstiden og det ikke utføres aktivt arbeid underveis.
- Hvor ofte man har pliktig oppmøte på annet sted enn et fast arbeidssted, er uvesentlig med mindre det faste arbeidsstedet endres. I så fall vil utgangspunktet om at reisetid til og fra det faste arbeidsstedet ikke er arbeidstid, igjen komme til anvendelse.

Retningslinjer for når reisetid er arbeidstid

Hva er nytt? Kan etablert norsk forståelse opprettholdes?

Tradisjonell norsk forståelse

- Reise til/ fra arbeidet:
  - Ikke arbeidstid
- Reise innenfor alm arbeidstid, ut fra /tilbake til virksomheten:
  - Normalt arbeidstid
- «annen reisetid».. «arbeid lenger unna arbeidsstedet»:
  - Ikke arbeidstid mm pålagt plikter

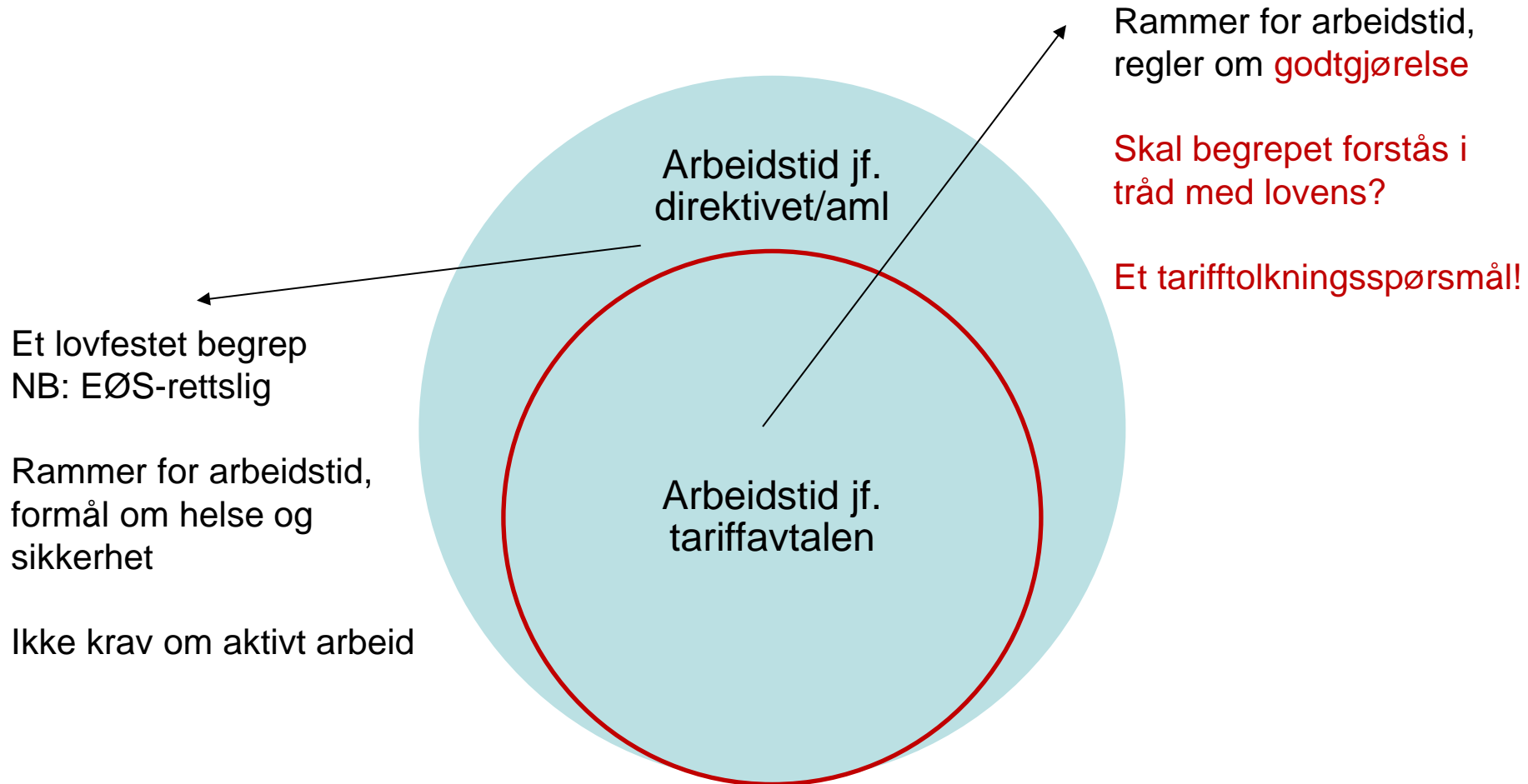
Rettspraksis/teori:

- Et alminnelig utgangspunkt om reiser til/fra stedet der arbeid skal utføres, utenfor alm arbeidstid
  - Ikke arbeidstid

Etter *Tyco / Reisetid / Thue*:

- Reise til/ fra **fast** arbeidssted:
  - I utgangspunktet ikke arbeidstid
- Reise innenfor alm arbeidstid, ut fra /tilbake til virksomheten:
  - I utgangspunktet arbeidstid
- Reiser til **annet oppmøtested** enn et fast
  - *Nødvendig* reisetid for å utføre *pålagt* arbeid er i utgangspunktet arbeidstid
  - Der arbeidstaker ikke har fast arbeidsted (Tyco)
  - Der arbeidstaker har fast arbeidssted (Reisetid / Thue)

To begreper om arbeidstid

Takk for oppmerksomheten!